

Studia Biblica Slovaca

Ročník 12

2020

Číslo 2

Offprint

Studia Biblica Slovaca je recenzovaný vedecký časopis zameraný na skúmanie Svätého písma Starého a Nového zákona predovšetkým zo stránky filologickej, historickej, exegetickej a teologickej.

Ročník XII (2020), číslo 2

Vydáva Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Kapitulská 26, 814 58 Bratislava 1, IČO 0039786510.

Redakčná rada/Editorial board:

Georg BRAULIK, OSB (Wien, AT)

Jaroslav BROŽ (Praha, CZ)

Jeremy CORLEY (Dublin, IE)

Peter DUBOVSKÝ, SJ (Roma, IT)

Pavol FARKAŠ (Nitra, SK)

Juraj FENÍK (Košice, SK)

Massimo GRILLI (Roma, IT)

Leslie HOPPE, OFM (Chicago, US)

Peter JUHÁS (Münster, DE)

Branislav KLUSKA (Ružomberok, SK)

Róbert LAPKO (Košice, SK)

Libor MAREK (Detroit, US)

Helena PANCZOVÁ (Bratislava, SK)

Jaroslav RINDOŠ, SJ (Bratislava, SK)

Milan SOVA (Bratislava, SK)

Fides Iveta STREKOVÁ, CJ (Prešov, SK)

Jozef TIŇO (Bratislava, SK)

Emanuel TOV (Jerusalem, IL)

František TRSTENSKÝ (Spišské Podhradie, SK)

Miroslav VARŠO (Košice, SK)

Ian YOUNG (Sydney, AU)

Šéfredaktor:

Blažej ŠTRBA (Badín, SK)

Zástupca šéfredaktora:

Jozef JANČOVIČ (Bratislava, SK)

Redaktor pre recenzie:

Július PAVELČÍK (České Budějovice, CZ)

Výkonná redaktorka:

Martina KORYTIAKOVÁ (Roma, IT)

Za recenzovanie všetkých článkov zodpovedá redakčná rada.

Obálka:

Karol Hájiček

Na príprave publikácie sa podieľali: Adriana Alexyová, Lionel Goh, OFM, Vincenzo Lopasso a Zuzana Očkajáková.

Príspevky v slovenčine, češtine a angličtine (od zahraničných autorov) alebo knihy na recenziu prosíme poslať na adresu redakcie: *Studia Biblica Slovaca*, Banská 28, 976 32 Badín (Slovakia), redakcia(at)biblica.sk.

Príspevky sa požadujú v elektronickej podobe, podľa možnosti v textovom editore Microsoft Word. Preferované fonty písma pre hebrejštinu a gréčtinu sú SBL Hebrew and SBL Greek. Príspevok typu štúdia, poznámka alebo reflexia musí byť doplnený abstraktom a jeho anglickou verziou, anglickým názvom príspevku, max. piatimi kľúčovými slovami v slovenčine/češtine a angličtine, zoznamom bibliografie a kontaktom na autora príspevku. Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú. Redakcia si vyhradzuje právo upraviť titulok a vykonať potrebnú jazykovú a štylistickú úpravu prijatých príspevkov. Spresňujúce podmienky pre prispievateľov sú dostupné na www.biblica.sk.

Časopis je registrovaný a abstrahovaný v Atla Religion Database, EBSCO, *New Testament Abstracts* ISSN 0028-6877 a *Old Testament Abstracts* ISSN 0364-8591.

S povolením Arcibiskupského úradu v Bratislave zo dňa 3. júna 2014

Prot. N. 2229/2014

Studia Biblica Slovaca

Printed in Slovakia, 6/2020

Vychádza dvakrát do roka.

Cena: 6 €

ISSN 1338-0141

e-ISSN 2644-4879

EV 3744/09

POZNÁMKY

Hieronym a židovské tradície*

Frédéric Manns

V období, keď sa Cirkev nehlásila k svojmu židovskému pôvodu, Hieronym s dvojnásobnou vervou skúmal pramene. Zvolil si hebrejskú Bibliu a exegetickú oporu pre svoje komentáre hľadal v židovských tradíciách. Treba hneď dodať, že jeho úsilie nebolo jednomyselne docenené. Talmud v spise *Sanhedrin* 59a tvrdí, že nežid, ktorý študuje Tóru, podlieha smrti. Vieme, že jedným z problémov prvej Cirkvi bolo vyhraniť sa voči judaizmu, z ktorého vyšla. Hieronym, tak ako Tertulián a Origenes, hľadal korene svojej viery v judaizme. Preňho je kresťan pravý žid (*Ep* 78,2). Z myšlienky, že Cirkev má židovský pôvod, vyplýva kresťanská identita. Netreba pripomínať, že v 2. stor. sa Marcion v Cirkvi pokúšal upustiť od čítania Starého zákona.

Zvlášťne, že keď Hieronym, ktorý uprednostňoval doslovné čítanie textu, zanechal Origenovu alegorickú metódu, často sa obracal na židovskú exegézu, ktorá má dve úrovne lektúry: *pešať* (doslovné čítanie) a *deraš* (duchovné čítanie). Podľa betlehemskeho prekladateľa mali židovské tradície poskytnúť biblické dôkazy potvrdzujúce mesiášstvo Ježiša z Nazareta.

V r. 386 Hieronym nadviazal kontakt so židovskými učiteľmi z Tiberiady, mesta, kde bola redigovaná Mišna. Pre Knihu kroník sa Hieronym neuspokojil s latinským prekladom gréckeho textu Origenovej *Hexaply*, ale sledujúc rozdiely medzi gréckou LXX a hebrejským originálom, najmä v transkripcii vlastných

---

* Z francúzskeho originálu Jérôme et les traditions juives preložila Adriana Alexyová.

mien, pozorne prečítal hebrejský text¹ s pomocou istého tiberiadského žida. Neskôr upustil od prekladu LXX do latinčiny a dal sa do latinského prekladu hebrejského textu Biblie.

Hieronym zdôrazňuje mesiášsky význam istých textov. Tam, kde hebrejský text hlásal spásu a spravodlivosť, vidí ohlasovanie Mesiáša. Verš Iz 45,8: „Roste, nebesá, zhora, z oblakov nech prší pravda. Otvor sa, zem, nech urodí sa spása“ je preložený takto: „Nech z oblakov prší Spravodlivý. Nech sa zem otvorí a nechá vyklíčiť Spasiteľa.“ Takisto proroctvo z Iz 12,3: „I budete čerpať vodu s radosťou z prameňov spásy“ je pochopené takto: „I budete čerpať vodu s radosťou z prameňov Spasiteľa.“

Hieronym, ktorý niekedy sleduje grécku verziu LXX, sa v niektorých zriedkavých prípadoch necháva viesť Akvilom. Najznámejším prípadom je Ex 34,29: „Keď Mojžiš zostupoval z vrchu..., nevedel, že mu žiari (*qaran*) tvár.“ Pod Hieronymovým perom tento text vyzerá nasledovne: „Ignorabat quod cornuta (*qeren*) esset facies sua.“ Jeho preklad je pôvodom rohov na Mojžišovej tvári, ktoré vytesal Michelangelo. Spoluhláskový text ešte nebol vokalizovaný. Bolo ľahké čítať *qeren* (roh) namiesto *qaran* (žiarit'). Masoréti pridali samohlásky až v 6. stor.

Prekladateľa niekedy ovplyvnili targúmy, aramejské verzie Biblie. Príkladov targúmizmov je veľa. Stačí, keď uvedieme dva. V Gn 4,16 hebrejský text poznamenáva, že po Ábelovej vražde sa Kain vzdialil od Pánovej prítomnosti a zdržoval sa v kraji Nod, na východ od Edenu. Targúmy uviedli geografický termín Nod výrazom „tulák“ s koreňom *nwd* z Gn 4,14: Kain prebýval ako *vyhnanec* na východ od Edenu. Toto čítanie prevzal Hieronym v *Quaestiones* 7. V Dt 26,5 vyznanie viery pútnika, ktorý predkladá prvotiny, hovorí: „Môj otec bol blúdiaci (*'bd*) Aramejčan.“ Hieronym vie, že židovská poexilová tradícia prekladá: „Aramejčan chcel zabiť (*jbd*) môjho otca,“ a túto verziu prevzal. Nesleduje hebrejský text otrocky. Bardy a Lagrange uviedli mnohé Hieronymove varianty podľa jeho znalosti a používania targúmov. Hieronymove zmeny majú niekedy doktrinálny dosah. Protoevanjelium Gn 3,15 hlása: „Nepriateľstvo ustanovujem medzi tebou a ženou, medzi tvojím

¹ Jonáš v hebrejskom texte hovorí: „Ešte štyridsať dní a Ninive bude rozvrátené!“ (Jon 3,4), zatiaľ čo Septuaginta hovorí: „Ešte tri dni a Ninive bude rozvrátené!“ Augustín uznáva, že Jonášov výrok pochádza z hebrejského textu, no omnoho neskoršia Septuaginta mohla povedať niečo iné, čo však súvisí s témou. Podľa tohto duchovného zmyslu Jonáš symbolizuje Krista, tri dni predstavujú dni vzkriesenia, štyridsať dní zasa čas strávený s apoštolmi po zmŕtvychvstaní. Hieronym si zvolil hebrejský text.

potomstvom a jej potomstvom, ono ti rozšliape hlavu a ty mu zraníš päť.“ Hieronym použil ženský rod v podmete predposlednej vety, kde majú hebrejský a grécky text mužský rod: „Ipsa conteret caput tuum.“ V latinskej Cirkvi sa tento text aplikuje na Máriu. Nachádza sa na priečelí Baziliky zvestovania v Nazarete.

Hieronym niekedy cituje midraš, čo podložíme dvoma príkladmi. V *Ep* 49,19 Hieronym opakuje židovskú interpretáciu:

Podľa hebrejského originálu v druhý deň stvorenia sa nepridáva ako v prvom a treťom refrén: „A Boh videl, že je to dobré.“ Text nám oznamuje, že dvojité nie je dobré, lebo rozdeľuje jednotu... Akvila, Symmachus a Theodotion potvrdzujú moje svedectvo.

Zatiaľ čo LXX doplnila refrén aj v druhom dni, Hieronym sa radšej pridáva židovskej tradícii a rabínskeho komentára *GenR* 4,6: druhý deň je dňom nastolenia rozdelenia, ktoré vedie k neporiadku. Nezasluhuje si refrén: „A Boh videl, že je to dobré.“

V *Ep* 73,7-8 Hieronym komentuje meno Salem z Gn 33,18 a vidí v ňom meno mesta: „Ako hovoria Hebreji, na tomto mieste Jakubova krívajúca noha spevnela a on sa uzdravil.“ Táto židovská tradícia sa nachádza v midraši *GenR* 79.

Hieronym spomína Mišnu a rabínov Akvibu a Hillela v *Ep* 121,10. Neuspokojuje sa s tým, že uvádza mená rabínov, ale niekedy ukazuje metódy haggadistických židov. Jedna z exegetických techník, nazývaná *atbaš*, sa hrá so zámennou písmen. Písmeno *alef* sa má čítať *tav* a písmeno *bet* sa má čítať *šin*. V Jer 51,1 je v texte *leb qamai* (srdce mojich nepriateľov). Tento výraz po zámene písmen nahrádza slovo *Kašdym*, Chaldejčania. Hieronym prekladá doslovne „qui cor suum levaverunt contra me“. Volí si židovskú exegézu slovom i duchom. Často cituje hebrejských učiteľov, najmä v *Listoch* a *Úvodoch* do svojich prekladov. „Mudrci učia“ je uňho bežný výraz (*Ep* 121), čo mu však nebráni hovoriť o šialených (*deliramenta*) koncepciách niektorých rabínov (*Ep* 121,10).

Posledná židovská tradícia, ktorú Hieronym prebral do svojho Úvodu do Knihy Kazateľ, je nasledovná: „Hebrejskí spisovatelia hovoria, že Šalamún napísal Pieseň piesní, keď bol mladý, Knihu prísloví, keď dozrel, a Knihu Kazateľ v pokročilom veku.“ Už *Midraš Rabba* Ct 1,10 poznal túto tradíciu. Skrátka, Hieronym je presvedčený, že *veritas* Nového zákona má čerpať zo svojho prameňa vo *veritas hebraica*. Hieronymovo príležitostné znevažovanie Synagógy sa vysvetľuje hrozbou, že ho súčasníci budú pokladať za

judaizujúceho. Rufin z Akviley totiž tvrdil, že návrat k hebrejčine vedie k spochybneniu novosti kresťanstva.

Napokon svätý Augustín, obranca LXX, Hieronyma často napadal. Vysvetlíme si to na príklade. V *Ep* 112 Hieronym útočí na Augustína:

Hovoriš, že v Knihe proroka Jonáša som zle preložil jednu pasáž a – po vzbure ľudu, ktorý sa toho násilne dožadoval, pre rozdiel v jedinom slove – biskup takmer prišiel o svoj úrad. No pokiaľ ide o uvedenie, ktoré slovo som zle preložil, uhýbaš; tak mi berieš šancu brániť sa a svojou odpoveďou vyriešiť to, čo tvrdíš. Záležitosť s tekvicou prichádza na pretras až po mnohých rokoch: Kornéliovia a Asiniovia Polliovia tejto doby ma obvinili, že som preložil „brečtan“ namiesto „tekvica“. Na túto námietku sme obširne odpovedali v komentári k prorokovi Jonášovi. V súčasnosti sa uspokojíme s tvrdením, že výraz, ktorý vykladači LXX preložili ako tekvica a Akvila a všetci ostatní ako brečtan, v *hebrejskom zvitku* znie „ciceion“, čo Sýrčania bežne nazývajú „ciceia“. Je to druh popínavej rastliny s veľkými listami, podobnej viniču. Len čo je zasadená, rastie ako nízky strom, bez podpory stonky či vetiev – ktorú tekvice a brečtan potrebujú – a podopiera ju len jej kmeň. Ak by som sa teda snažil byť doslovný a preložil by som to ako „ciceion“, nikto by tomu nerozumel; keby som to preložil ako „tekvica“, povedal by som niečo, čo v hebrejčine neexistuje. Dal som „brečtan“, aby som sa zosúladiť so všetkými ostatnými vykladačmi.

Hieronym sa chce čo najmenej odchýliť od tradície, alebo si aspoň uvedomuje problémy spojené s verziou, ktorá by sa citeľne odlišovala od skorších verzií.

To, čo Hieronyma preslávilo, je jeho preklad Biblie do latinčiny, Vulgáta. Jeho náklonnosť k *veritas hebraica* sa v Rímskokatolíckej cirkvi pokladala za zásluhu. Vďaka nej dnes kresťania vo svojich prekladoch Biblie do moderných jazykov čítajú text, ktorý opakuje zjavené posolstvo tak starej zmluvy, ako aj novej (porov. 1Kor 1,20; 2Kor 3,6.14)². Hieronymova voľba originálnych textov má teologickú hodnotu: Starý zákon je Božie slovo. Záleží na tom, aby ho kresťan mohol čítať v celej jeho vytríbenosti a v celej jeho pravde.

² Svätý Augustín má túto nezabudnuteľnú formulu: „Nový zákon je skrytý v Starom a Starý je odkrytý v Novom (*Quaestiones in Heptateuchum* 2,73). Pápež Gregor Veľký zasa povedal, že Starý zákon je „proroctvom o Novom zákone“ a že ten je „najlepším komentárom Starého zákona“ (*Homilae in Ezechielem* I, VI, 15; porov. *DV* 16).

Zhrnutie

Posledné dokumenty Pápežskej biblickej komisie odporúčajú používanie židovského čítania Písma. Nejde o nejakú novotu, ale o návrat k starovekej tradícii. Origenes a Hieronym používali túto metódu, ktorú doplnili kristologickou lektúrou. V tomto príspevku je niekoľko príkladov od Hieronyma, ktoré ilustrujú uvedené tvrdenie.

Kľúčové slová: Pápežská biblická komisia, Hieronym, Origenes, midraš, judaizmus.

Summary

The recent letters of the Biblical Commission recommend the use of the Jewish reading of the Scriptures. It is nothing new but a return to an ancient tradition. Origen and Jerome used such a method while adding a christological perspective. Here are some examples from Jerome to illustrate this.

Key words: Pontifical Biblical Commission, Jerome, Origen, Midrash, Judaism.

Frédéric Manns, OFM
POB 19424
91193 JERUSALEM, Israel
fredericmanns42@gmail.com

Obsah

Štúdie

<i>Daniela DE PANFILIS</i> Nie iba prorok. Viacero tvári Samuela	125-157
<i>Johanna ERZBERGER</i> Legislatívne termíny vo verziách Jeremiáša	158-178
<i>Pavel PRIHATNÝ</i> Poéma o zodpovednom živote a smrti (Sir 40,28–41,4). Poeticko-sémantická analýza	179-197
<i>Jeremy CORLEY</i> Eliáš medzi skoršími prorokmi v hebrejskej verzii Knihy Sirachovca 48,1-12	198-226
<i>Maurizio MARCHESELLI</i> Rozsah a význam odkazov na Eliáša v Jánovom evanjeliu	227-251
<i>Levente BALÁZS MARTOS</i> Prorok a zvyšok, kríza a obnova. Pavlovo použitie Eliášovho príbehu v Rim 11	252-265
<i>Július PAVELČÍK</i> Eliáš v Jakubovom liste	266-306

Poznámky

<i>Frédéric MANNS</i> Hieronym a židovské tradície	307-311
Abstrakty a recenzie	312-324
Správy a oznamy	325-327

Contents

Treaties

- Daniela DE PANFILIS*
Not Only a Prophet: The Numerous Faces of Samuel 125-157
- Johanna ERZBERGER*
Law Terms in the Versions of Jeremiah 158-178
- Pavel PRHIHATNÝ*
Poem on Responsible Life and Concerning Death (Sir 40:28–41:4):
Poetic and Semantic Analysis 179-197
- Jeremy CORLEY*
Elijah among the Former Prophets in Hebrew Ben Sira 48:1-12 ... 198-226
- Maurizio MARCHESELLI*
The Range and Significance of the References to Elijah in John's
Gospel 227-251
- Levente BALÁZS MARTOS*
Prophet and Remnant, Crisis and Renewal: Paul's Use of the Elijah
Story in Romans 11 252-265
- Július PAVELČÍK*
Elijah in the Letter of James 266-306

Notes

- Frédéric MANNS*
Jerome and the Jewish Traditions 307-311
- Abstracts and Reviews 312-324
- Communications and References 325-327